

Ideologické hry na pravdu v ére postfaktuálnej

Erika Moravčíková

Abstrakt

Cieľom príspevku je v teoretickej rovine priniest kritický pohľad na jeden z aspektov života v post-faktuálnej ére, a tými sú ideologické hry na pravdu. Pravda a fakty sú vystavené permanentnému prekrúcaniu, zneužívaniu a zamlčivaniu či už na individuálnej alebo kolektívnej úrovni čo súvisí s neustále prebiehajúcimi ideologickým bojmi. V tomto kontexte kriticky reflektujeme a identifikujeme propagandu ako kľúčový nástroj ideológie. Ideologickým a mediálno-manipulatívnym hrám na pravdu sa venuje druhá, prípadová časť tejto štúdie zameraná na hnutie *Black Lives Matter* a jej sympatizantov. Naším cieľom bude na konkrétnych príkladoch poukázať na absenciu konštruktívneho dialógu a potláčanie slobody slova a prejavu, ku ktorým permanentne dochádza. Budúcnosť demokracie podľa nás musí vychádzať predovšetkým z kritickej reflexie komplexného procesu distribúcie a konzumácie politických informácií.

Kľúčové slová

Propaganda, manipulačné techniky, post-faktuálna éra, hry na pravdu, sloboda slova, demokracia.

Úvod

Ludská schopnosť komunikovať umožňuje hovoriť a zdieľať svoje skúsenosti o svete i sebe samých, vytvárať historickú pamäť a chápať udalosti, s ktorými sme denno-denne konfrontovaní. Pravda a fakty sú v tzv. dobe post-faktuálnej vystavené permanentnému prekrúcaniu, zneužívaniu či už na individuálnej alebo kolektívnej úrovni. Skloňovanie postfaktuálnosti vo všetkých pádoch sa stalo súčasťou aktuálneho mediálneho diskurzu. Nové (digitálne) médiá v hlavnej úlohe s internetom sa totiž stali hlavným zdrojom informácií, ako aj hlavným mienkotvorným kanálom, prostredníctvom ktorého si utvárame obraz o spoločenskom i politickom dianí. Bezprecedentné šírenie hoaxov, dezinformácií, nenávisťných komentárov a klamstiev, popieranie historických faktov, šírenie konšpiračných teórií vedie k snahe regulovať tieto obsahy legislatívne, čo naráža na tvrdý odpor zástancov absolútnej slobody prejavu ako dôležitého pilieru demokracie. Mienkotvorcami už nie sú iba tradiční profesionáli v podobe vedcov a žurnalistov, ale konkurujú im alternatívni kyberprofesionáli – diskutéri, blogeri, vlogeri, trollovia, youtuberi ale aj občianski žurnalisti.

Kľúčovou otázkou v postfaktuálnej dobe je to, či liberálna demokracia má zaručovať absolútnu slobodu slova aj za cenu šírenia nezmyslov, dezinformácií, nenávistných komentárov, klamstiev, pseudovedeckých výsledkov alebo popierania historických faktov.

Na druhej strane názorového spektra stoja hlasy požadujúce reguláciu problematických obsahov šíriacich sa napriec celou infosférou. To vytvára priestor pre hľadanie zlatej strednej cesty, ktorou by malo byť prejavenie vlastnej zodpovednosti pri hľadaní pravdy a budovaní spoločného dobra. Informačné preťaženie je tak markantné, že niektorí teoretici médií hovoria o infobezite¹ V rámci bujnejúceho digitálneho systému je prekrúcanie pravdy bežnou každodennou rutinou či už na individuálnej alebo kolektívnej úrovni. V roku 2016 sa stalo slovom roka podľa Oxfordského slovníka slovo fake-news, čo je modernejší variant termínu dezinformácie. V popredí spoločenského a politického záujmu sa prakticky od zvolenia súčasného amerického prezidenta Donalda Trampa stalo témou č. jeden nekontrolovateľné šírenie fake-news a hoaxov. O tom, že sú tieto témy na dennom poriadku svedčia najrôznejšie projekty a organizácie na odhaľovanie dezinformácií a hoaxov. Technologické spoločnosti ako Facebook alebo Google sa dokonca zaviazali prijímať omnoho aktívnejší prístup k odstraňovaniu fake news.

Internet a nové médiá teda predstavujú významné zdroje nášho poznania. Jedna z dôležitých oblastí v kontexte internetu a digitálnych médií je hľadanie odpovedí na otázky: ako rozlíšiť, čo je pravdivé, a preto dôveryhodné, a čo naopak falošné a nespoľahlivé? „Pravdu bežne chápeme v zmysle korešpondencie tvrdenia, presvedčenia so stavom vecí. Túto ale treba zistiť. Vyžaduje si to zhromaždenie empirických dôkazoch či už nepriamo od iných, ku ktorým máme dôveru (spoľahlivé úrady, uznávaní odborníci, iné zdroje) alebo priamo prostredníctvom našich vlastných skúseností.“² Filozofka a mediálna teoretička Sabina Gáliková Tolnaiová však upozorňuje na úskalia a možné komplikácie takéhoto prístupu – kritériá na pravdu v každodennom živote nie sú len empirické či intelektuálne, ale aj emotívne a duchovné a okrem toho máme málokedy čas na seriózne kritické overenie informácií. Ak by sme sa k nim predsa len dostali, upozorňuje ďalej S. Gáliková Tolnaiová, určité informácie sú reálne nedostupné, utajované alebo tabuizované. To môže byť v období dominancie digitálnych médií mimoriadne komplikované a nejednoznačné.³

Pri interpretácii žurnalistického textu má v neposlednom rade význam miera prístupu publika ku kódom pôvodcov mediálnych obsahov. Významný mediálny teoretik Brian McNair sem zahŕňa jednak kódy lingvistického, ako i ideologického charakteru. Ideologické kódovanie obsahuje okrem faktov i hodnoty a okrem informácií i rámec na ich interpretáciu. McNair upozorňuje, že miera znalostí o mediovej téme a dekodovanie závisí od dostupnosti alternatívnych zdrojov informácií, kam zaraďuje iné informačné prostriedky, ústne podanie a príbehy vypočuté v každodennom styku s príbuznými či spolupracovníkmi, ale tiež konkrétnu skúsenosť s udalosťami, o ktorých spravodajstvo vypovedá.⁴

¹ DEUZE, M.: *Media life. Život v médiách*. Praha: Karolinum, 2015

² GÁLIKOVÁ-TOLNAIOVÁ, S.: *Nové médiá, pravda a realita*. In BUČKOVÁ, Z. – RUSŇÁKOVÁ, L. – RYBANSKÝ, R. – SOLÍK, M.: *Megatrendy a médiá 2018. Realita a mediálne bubliny*. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2018, s. 10.

³ *Ibid.*

⁴ McNAIR, B.: *Sociologie žurnalistiky*. Praha : Portál, 2004.

Do hry však okrem empirických skúseností, poznatkov, intelligenčnej roviny a algoritmov vstupujú aj emócie. A tie v postfaktuálnej ére čoraz intenzívnejšie víťazia nad zdravým rozumom. „Tam, kde je jedinec vystavený ohromnému objemu informácií a pluralite zrovnoprávených názorov, sa mu kompasom stávajú emócie. Tie sú zároveň očividným zdrojom identifikácie pre skupinu, ktorá sa cíti byť v ohrození. Odpoveď na zložitý, komplikovaný a chaotický svet, v ktorom sa ťažko hľadajú oporné piliere dôvery, sa pre mnohých naskytla v zjednodušeníach, ktoré prezentujú prostý model fungovania spoločnosti,“ konštatuje kulturologička zaoberajúca sa novými médiami A. Olejárová⁵.

Psychiater a teológ Max Kašparů píše, že túžba po pravde zrodila i kritické myslenie, ale z toho zostala už len šupka, kritika a myslenie sa vytratilo. Prejavilo sa to v 20. storočí, keď ľudstvo upadalo do jednej extrémnej ideológie za druhou. A tak sa pýta, kde sa teda stratili hľadači pravdy? „Boli zatlačení ideológiami. Ideológie viedli k tomu, že hľadači pravdy museli väčšinou odísť do exilu. (...) Každý, kto premýšľal a hľadal, bol pre akúkoľvek ideológiu nebezpečný. Tak to bolo, je a bude. (...) trochu za to môžu ideológie, ale príčinou je tiež jedna zlá ľudská vlastnosť – a tou je lenivosť. Sme leniví premýšľať a hľadať. (...) Teda totalitné ideológie plus ľudská lenivosť plus informácie z nepravdivých zdrojov vedú k tomu, že sa u nás strácajú hľadači pravdy. Priaznivci ideológií majú pravdu už hotovú, a to raz a navždy.“⁶

Propaganda – kľúčový nástroj ideológie

Hlavným nástrojom presadenia akejkoľvek ideológie je propaganda. Tú chápeme ako zámerný a systematický pokus stvárať nové chápanie, manipulovať zmysľaním a bezprostredným správaním s úmyslom dosiahnuť reakcie, ktoré budú zhodné so zámermi propagátora. Propaganda je proces kontroly prietoku informácií, riadenia verejnou mienkou a manipulovania vzormi správania. Všeobecne sa propaganda skladá z viacerých menších čiastkových opatrení, ktoré pôsobia jednotlivo, spoločne, alebo sa navzájom dopĺňajú. V stručnom zhrnutí, medzi najčastejšie nástroje propagandy patrí čierno-biele zobrazovanie reality, selekcia zverejňovaných faktov, opomínanie dôležitých informácií, využívanie verejne známych odborníkov či populárnych osobností na presvedčanie či prilákanie potenciálnych stúpencov, démonizovanie nepriateľa, idealizovanie svojho vlastného systému, používanie dvojitého metra voči priateľskými a znepriateleným krajinami, rétorika „my a oni“, šírenie dezinformácií a fám, organizovanie mediálnych kampaní „na objednávku“, vydávanie poloprávdy a domnienok za fakty, ignorovanie určitých „nepohodlných“ informácií, zámerné zavádzanie až klamanie, zahmlievanie a nejednoznačnosť počas dôležitých vyjadrení, prílišné zjednodušovanie komplikovaných problémov, používanie citátov vytrhnutých z kontextu, „nálepkovanie“⁷, využívanie politických „obetných“ baránkov, jednoducho zapamätateľných sloganov

⁵ OLEJÁROVÁ, A.: *Štyri poznámky k diskurzívnym aspektom skupinovej polarizácie v dôsledku pôsobenia nových médií*. In BUČKOVÁ, Z. – KAČINCOVÁ PREDMERSKÁ, A. – RUSŇÁKOVÁ, L. *Megatrendy a médiá 2019 – Digital Universe*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2019, s. 323

⁶ KAŠPARŮ, M.: *O mozcích a bezmozcích*. Brno: Cesta, 2018, s. 56 - 58

⁷ Niektoré osoby sú napr. politicky a spoločensky odsudzované až verejne diskriminované na základe priebežnej či minulej príslušnosti k určitej strane, hnutiu, skupine, rase, osobe, inštitúcii, organizácii atď., ktorá je v danej dobe politicky zdiskreditovaná, spoločensky neprijateľná, či prinajmenšom na verejnosti vnímaná s despektom.

a symbolov, stereotypov, útočenie na emócie publika, zneužívanie histórie na rozdúchavanie negatívnych vášní, prezentovanie nepodložených domniek, kontrola a cenzúra médií, verejný tlak, vytváranie modelov a tabuizovaných tém, obmedzovanie a výber úzkeho spektra „expertov“ vyjadrujúcich sa k odborným témam, ignorovanie názorov disentu, úmyselné premiešanie časového sledu určitej udalosti atď.

Všetky tieto nástroje môžu byť využívané samostatne, spolu, ako aj v rozličných kombináciách, vo vojne aj v čase mieru. Prostredníctvom propagandy pritom všetky vo väčšej či menšej miere slúžia na ovplyvňovanie a ovládanie názorov a správania sa obyvateľstva bez toho, aby si to vôbec uvedomovalo.

Propaganda je dnes najčastejšie vnímaná a všeobecne definovaná ako manipulácia médiami (mediálna manipulácia) s cieľom dosiahnutia spoločenskej kontroly, a to najmä v politickom kontexte. Je spájaná s úsilím politických hnutí, organizácií a vlád. Manipuláciu je možné chápať ako spôsob ovplyvňovania jednotlivca, skupiny alebo celej spoločnosti, v dôsledku čoho sa výrazne zmenia názory a postoje cieľovej skupiny, pričom by si to dotčení uvedomovali. Manipulovaná osoba alebo skupina je väčšinou presvedčená, že je sama iniciátorom konkrétneho konania, že jej rozhodnutie je prejavom vlastnej slobodnej vôle. V skutočnosti sa správa podľa režie a plánu manipulátora.⁸

Manipulácia a propaganda v ére postfaktuálnej sa v porovnaní s minulosťou líši najmä v rýchlosti šírenia obsahov. Informačný „boom“ a následný informačný pretlak, ktorý internet a nové informačné technológie priniesli, šírenie neoverených, falošných a polopravdivých informácií priam rakovinou rozbujneli. A práve ideologickým vojnám a mediálnej manipulácii a hrám na pravdu sa venuje druhá, prípadová časť tejto štúdie zameraná na hnutie *Black Lives Matter*⁹ a jej sympatizantov. Naším cieľom bude poukázať na absenciu konštruktívneho dialógu, ktorý vnímame ako dôležitý predpoklad pre fungovanie zdravej demokratickej spoločnosti.

Sloboda prejavu ako podstata demokracie a jej absencia vo svetle súčasných protirasistických protestov v USA

Vo svetle aktuálnych nepokojov v USA vyznievajú slová o slobode slova a prejavu dialógu ešte naliehavejšie. Máme na mysli aktuálne násilné protirasistické protesty a rabovanie, ako aj konkrétne aktivity hnutia *Black Lives Matter* (BLM) reagujúce na smrť Georga Floyd, ktorý zomrel po brutálnom zákroku policajta bielej farby pleti. Nespochybnujeme to, že systémový rasizmus je stále v USA permanentne prítomný, ani to, že polícia v USA nutne potrebuje zreformovať. Spojené štáty americké majú za sebou dlhé a traumatizujúce dejiny rasizmu namiereného proti černochoch – 250 rokov otroctva a 100 rokov poemancipačnej rasovej segregácie. David Carlin, profesor sociológie a filozofie na Community College v Rhode Island píše, že „všetci, ktorí neklamú samých seba, takisto vedia, že pri biede, ktorá v súčasnosti prevláda medzi veľkou časťou amerických černochoch, je biely rasizmus nanajvýš podružným faktorom. Ak sú na tom černosťáci vo všeobecnosti horšie než priemerný beloch v takmer každej kategórii blahobytu – zdravie, príjem, vzdelanie, zamestnanie a mnohé iné –, je to najmä v dôsledku otrasne dysfunkčnej kultúry, ktorá je všadeprítomná v nižších triedach černochoch,

⁸ FTOREK, J.: *Manipulace a propaganda na pozadí současné informační války*. Praha : Grada, 2017.

⁹ Hnutie *Black Lives Matter* (BLM) je medzinárodné aktivistické hnutie, ktoré vzniklo v Spojených štátoch v roku 2013. Upozorňuje na prípady zvýšeného policajného násillia, rasovej nerovnosti a systematického rasizmu voči černochoch.

a má dokonca sklon „prenikať“ nahor do čiernej strednej triedy.“¹⁰ Dysfunkčná kultúra, o ktorej píše profesor Carlin „podporuje a ospravedlňuje postoje, ktoré vedú k astronomickým počtom pôrodov mimo manželstva (vyše 70% afro-amerických detí sa narodí nevydatým ženám), k miliónom otcov, ktorí podporujú svoje deti nedostatočne alebo vôbec, k vysokej miere zločinnosti a násilia, k vysokej miere užívania drog, k slabej pracovnej morálke a veľmi slabým akademickým výsledkom.“¹¹

V kontexte rasových nepokojov a celkovej atmosféry v krajine sa stáva čoraz väčším problémom vo verejnom i akademickom diskurze vyjadriť slobodne svoj názor na to, že vyššie uvedené problémy v černošských komunitách nevyplývajú iba z nadradenosti bielej rasy. Zodpovednosť za problémy černošskej komunity je (nielen) týmto hnutím (BLM) systematicky prenášaná na iných a vnímaná nie ako sporná hypotéza, ale ako axiomatická pravda, kde niet priestoru na nesúhlas či kritiku.

V Spojených štátoch sa na serveri medium.com objavil anonymný list, ktorého autorom je podľa vlastného tvrdenia profesor histórie na univerzite v Berkley – a afro-američan. Do češtiny ho preložil publicista Martin Kechlibar a napriek nemožnosti overiť identitu autora, sú tvrdenia, ktoré v liste predkladá minimálne hodné zamyslenia a zároveň príkladom pars pro toto v čom vidí názorová opozícia hnutia BLM najväčší kameň úrazu:

„Naprostou většinu násilí, kterým černá komunita trpí, spáchají sami černoši. Kvůli těmto neviditelným obětem se prakticky žádné pochody nepořádají, nedrží se veřejné minuty ticha a rektori, děkani a šéfové kateder Kalifornské univerzity nepišou žádné srdceryvné dopisy. Poselství je jasné: na životech černochoů záleží jen tehdy, pokud je zabili běloši. Násilí mezi černochoy je očekávané a neřešitelné, zatímco násilí ze strany bělochů vyžaduje vysvětlení a řešení.“¹²

V anonymnom liste autor naráža aj na heroizáciu a glorifikáciu obeť policajnej brutality, G. Floyd, ktorý bol preukázateľne zločinec a recidivista, viac ráz súdne stíhaný a trestaný. Napriek tomu ho autorova (údajná) materská univerzita v Berkley opakovane vyzdvihovala jeho pamiatku:

„A přesto činovníci Kalifornské univerzity a historici z její fakulty historie tohoto násilného zločince oslavují a pozdvihli jeho jméno téměř do seznamu svatých. Muže, který ubližoval ženám, černým ženám. S plnou podporou naší katedry historie, amerických korporací, většiny mainstreamových médií a nejbohatších elit USA se z něj stal hrdina naší kultury, pohřbený ve zlaté rakvi, a jeho pozůstalí byli zasypáni dary a chválou. Tedy ti, ke kterým se zažíva hlásil. Na Američany je vyvíjen společenský nátlak, aby před tímhle násilným a brutálním misogynem klečeli. Generace mladých černých mužů je tlačena k tomu, aby se identifikovali s Georgem Floydem, jedním z nejhorších exemplářů naší rasy a celého lidstva. Stydím se za svoji katedru. Řekl bych, že se stydím i za vás (myšlen čtenář e-mailu, poznámka autora překladu), ale třeba

¹⁰ CARLIN, D.: *K veci. Biele privilégiá a iné veci*. Publikované dňa 20. júna 2020. [online]. [2020-06-23]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/56849/biele-privilegia-a-ine-veci>

¹¹ Ibid.

¹² KECHLIBAR, M.: *Digitální moloch V. – dopis anonyma*. Publikované dňa 19. 6. 2020. [online]. [2020-06-23]. Dostupné na: <https://kechlibar.net/2020/06/19/digitalni-moloch-v-dopis-anonyma/>

se mnou souhlasíte a jenom se bojíte, stejně jako já, co by následovalo po vyřčení pravdy. Pokud lidé musejí klečet, aby si udrželi práci, nedá se z toho usoudit, co si skutečně myslí.“(...) Odsuzuji způsob, kterým zemřel George Floyd, a připojuji se k volání po větší zodpovědnosti policie a po reformách toho, jak funguje. Ale nebudu ani předstírat, že George Floyd byl někým jiným, než násilným misogynem, brutálním člověkem, který zemřel stejně brutálním způsobem, jakým žil. A chci také ochránit historii. Múza Cleo není pokornou služkou politiků ani korporací. Stejně jako my, i ona je svobodná.“¹³

Hlasy opozície, zaznievajúce voči hnutiu BLM, tvrdia, že najväčšími nepriateľmi amerických černochoch sú dnes bieli liberáli živiaci mýtus o bielom rasizme, ktorí majú osobný záujem ho žiť a sú vo všeobecnosti skutočne privilegovaní (vďaka dobrému príjmu, vzdelaniu, zamestnaniu a pod.): „Vďaka tomu sa môžu bieli liberáli cítiť morálne nadradení nad všetkými ostatnými. A preto bieli liberáli – ktorí ovládajú „veliteľské posty“ americkej morálnej propagandy (mainstreamové médiá, zábavný priemysel a popredné vysoké školy a univerzity – neustále rozprávajú černochoch, že sú obeťami bieleho rasizmu, čím černochoch povzbudzujú k pocitom bezmocnosti, hnevu a resentimentu a odvádzajú ich pozornosť od toho, aby sa sústredili na svoj skutočný problém, dysfunkčnú subkultúru.“¹⁴ V kontexte našej štúdie je zaujímavé sledovať prípad amerického investigatívneho novinára Lee Fanga pracujúceho pre online magazín The Intercept. Na sociálnej sieti Twitter zverejnil dvojminútový rozhovor s afroameričanom Maxom z Kalifornie. Kontroverzným sa stalo vyjadrenie dotyčného muža, ktorý sa posťažoval na vysokú mieru násillia vo vnútri černošských komúnit a na to, že mu zavraždili dvoch bratrancov. Zároveň poukázal na to, že hnutie BLM túto tému úplne ignoruje a sústreďuje sa len na policajné násillie: „Prečo na čiernych životoch záleží, len keď ich vezme beloch? (...) Keby ma dnes večer zabil beloch, bolo by to v celoštátnych správach, ale pokiaľ ma zabije černochoch, nebude sa o tom vôbec hovoriť.“¹⁵ Podľa preukázateľných štatistík¹⁶ najväčšia kriminalita kvitne v tých štátoch USA, ktoré ovládajú demokraciu. Toto je zo strany progresívcov považované za tzv. *hate-fact*.¹⁷ Novinár Lee Fang si za daný rozhovor vyslúžil ostrú kritiku na

¹³ Celé znenie originálneho listu v angličtine dostupné tu: SOUMYNONA: *Anonymous letter from UC Berkeley professor concerning BLM / recent events*. Publikované dňa 12. 6. 2020. [online]. [2020-06-14]. Dostupné na: <https://medium.com/@soumynona /anonymous-letter-from-uc-berkeley-professor-in-response-to-black-lives-matter-protests-24a66a6f1ca7>

¹⁴ CARLIN, D.: *K veci. Biele privilégiá a iné veci*. Publikované dňa 20. júna 2020. [online]. [2020-06-23]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/56849/biele-privilegia-a-ine-veci>

¹⁵ KECHLIBAR, M.: *Digitální moloch III. – Na hranici s kacířem!* Publikované dňa 16. 6. 2020. [online]. [2020-06-14]. Dostupné na: <https://kechlibar.net/2020/06/16/digitalni-moloch-iii-na-hranici-s-kacirem/>;

¹⁶ Publicista M. Kechlibar upozorňuje, že napr. v roku 2016 bolo medzi černochochmi zaznamenaných 2570 vražd, polícia za rok 2017 zabila 223 černochochov. Štatistiky sú dostupné na týchto internetových stránkach: FBI. *Crime in the USA 2016*. [online]. [2020-06-14]. Dostupné na: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2016/crime-in-the-u.s.-2016/tables/expanded-homicide-data-table-3.xls>;

Number of people shot to death by the police in the United States from 2017 to 2020, by race. [online]. [2020-06-16]. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/585152/people-shot-to-death-by-us-police-by-race/>

¹⁷ *Hate-fact* definuje urban dictionary ako nenávisťný fakt, ktorý je vecou pravdy, faktu alebo skutočnosti, ktorá podporuje argument založený na stereotype alebo predsudkoch. Originálne znenie citátu: „A „hate fact“ is a matter of truth, fact, or reality that supports an argument based on stereotype or prejudice.“ In

sociálnych sieťach a najradikálnejší názoroví oponenti žiadali jeho hlavu. Tento prípad sa stal námetom pre komentátora Matta Taibbiho, ktorý vo svojom článku „Americká tlač ničí samú seba“¹⁸ cituje i dotyčného respondenta Maxa, ktorého výpoveď odštartovala škandal:

“I couldn’t believe they were coming for the man’s job over something I said,” he recounts. “It was not Lee’s opinion. It was my opinion.” “Nechápu, že ho chceli vyhodit z práce kvôli něčemu, co jsem řekl. Vždyť to ani nebyl Leeův názor. Byl to můj názor.“ (Max Fr.)¹⁹ M. Kechlibar na svojom blogu²⁰ upozorňuje na ďalšiu podobnú kauzu z prostredia Cornellovej univerzity, ktorá vyšla na blogu Legal Insurrection²¹:

“I’ve never seen this. I mean, this is so far beyond political correctness, this is almost a totalitarian type of mentality, that everything you say and everything you do is watched. And if you don’t toe the party line completely you’re ostracized and you’re attacked. And that’s exactly what happened here.”

“Něco takového jsem nikdy neviděl. Chci říci, tohle je tak daleko od politické korektnosti, to je skoro totalitní mentalita, ve které všechno, co řeknete, a všechno, co uděláte, je sledováno. A pokud se nedržíte stranické linie naprosto přesně, budete ostrakizován a budou na vás útočit. Což je přesně to, co se stalo.” (William A. Jacobson)

Novinár Lukáš Krivošík reflektuje aj na novodobý fenomén, ktorý sa rozmáha v anglosaskom prostredí a je ním tzv. „cancel culture“. Podľa jeho slov ani preukázané progresívne zásluhy z minulosti či práca pre progresívne organizácie neochráni človeka pred stratou práce, ak sa na neho zamerajú takzvaní „woke“ (teda „bdelí“) mládežnícki aktivisti: „Súčasťou tohto fenoménu sú pohoršené vlny na sociálnych sieťach, vynucujúce si sypanie popola na hlavu od domnelých hriešnikov, ktorí sa previnili voči novej pravovernosti. Alebo rovno ich existenčnú likvidáciu. Je to novodobý puritánsky moralizmus, ktorému však chýba mechanizmus odpustenia.“²² Všetky uvádzané príklady v tejto štúdii zavaňajú totalitarizmom a jeho praktikami v snahe absolútne odstaviť názorových oponentov. Sloboda slova a prejavu ako základné piliere demokracie vedie k mnohým znepokojivým otázkam o jej budúcnosti.

„I have a dream.“ alebo budúcnosť demokracie v USA (namiesto záveru)

Martin Luther King, ktorý stál na čele hnutia za občianske práve Afroameričanov v 60. rokoch minulého storočia ukazoval cestu v boji za spravodlivejšiu spoločnosť bez násilia, nenávisti a nezmyselných požiadaviek. Z jeho slávnej reči „I have a dream“ prednesenej zo schodov

Hate fact. Publikované 10. 6. 2016. [online]. [2020-06-14]. Dostupné na: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=hate%20fact>

¹⁸ TAIBBI, M.: *The American Press Is Destroying Itself. A flurry of newsroom revolts has transformed the American press.* Publikované 13. 6. 2020. [online]. [2020-06-22]. Dostupné na: <https://taibbi.substack.com/p/the-news-media-is-destroying-itself>

¹⁹ KECHLIBAR, M.: *Digitální moloch III. – Na hranici s kacířem!* Publikované dňa 16.6. 2020. [online]. [2020-06-147]. Dostupné na: <https://kechlibar.net/2020/06/16/digitalni-moloch-iii-na-hranici-s-kacirem/>

²⁰ Ibid.

²¹ JACOBSON, A. W.: *Cornell campus climate „so far beyond political correctness.“* Publikované 12. 6. 2020. [online]. [2020-06-22]. Dostupné na: <https://legalinsurrection.com/2020/06/cornell-campus-climate-so-far-beyond-political-correctness/>

²² KRIVOŠÍK, L.: *Nepokojný Západ. Pred mesiacom mala hrozit’ „teokracia“.* Publikované 16. 6. 2020. [online]. [2020-06-21]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/56616/pred-mesiacom-mala-hrozit-teokracia?fbclid=IwAR2XnTI-LZh9hKh2E9vI-XdN6ipf2MhkFiGfgL-nzwD2DLRfd1Mo2FiSBzkA>

Lincolnovho pamätníka citovali dvaja vyučujúci na Kalifornskej univerzite, za čo sa dostali do nemilosti militantných študentov. Natíska sa preto otázka: ide skutočne iba o rasu?²³ Rada mesta Minneapolis v americkom štáte Minnesota v piatok 13. júna 2020 jednomyselne odhlasovala návrh uznesenia rozpustenie tamojšej polície a jej nahradenie „oddelením komunitnej bezpečnosti.“²⁴ Práve tento zbor označili mnohí aktivisti za brutálny a rasistický. To zároveň vyvolalo odpor oponentov, ktorí sa pýtajú, ako budú občania chránení pred násilnou kriminalitou. Slobodu a demokraciu bude ťažko možné uchrániť bez dobre fungujúcich bezpečnostných zložiek, akokoľvek môže byť kritika voči nim oprávnená. Demokraciu by mali primárne chrániť najmä inštitúcie občianskej spoločnosti a zodpovednosť každého jedného občana. Rabovanie a násilie v uliciach sú mnohými politikmi, médiami i demonštrujúcimi zľahčované. Zároveň vrhajú negatívny tieň na legitímne pokojné protesty a zneuctujú pamiatku Georgea Floyd a nerešpektujú výzvu jeho rodiny, ktorá volá nielen po spravodlivosti, ale aj po pokoji v spoločnosti.²⁵ Publicista Ľubomír Martin Ondrášek na margo toho píše, že „hnutie za občianske práva bolo bojom za sociálnu spravodlivosť, ktorého apelatívne slogany sprevádzala presvedčivá agenda a realizovateľné ciele, ktoré boli pretavené do konkrétnej legislatívy. King nekládol absurdné a demokraciu ohrozujúce požiadavky, akou je napríklad nefinancovanie polície či dokonca jej úplné zrušenie. Keby žil dnes, volal by po ďalších reformách vo vnútri polície, nie po jej znefunkčnení.“²⁶

Po druhej svetovej vojne svet jasal, že sa konečne zbavil ideológie. V deväťdesiatych rokoch po páde Železnej opony takisto. V súčasnosti sa ľudské spoločenstvo zase zmieta v ideológiách bez toho, aby si to výraznejšie uvedomovalo. Súčasné ideológie sú však iného typu než tie z dávnejších historických dôb. V tom je práve rozdiel: po páde Železnej opony padli dve ideológie, ktoré boli konzistentné a len tieto dve medzi sebou bojovali. Dnes je rôznych právd a ideológií, ktoré sa k nám hrnú z rôznych krajín oveľa väčšie množstvo. Človek lenivý myslieť sa v tom neorientuje, takúto situáciu neznáša, pretože má toho na výber až príliš.

Budúcnosť nielen americkej demokracie – slovami L. M. Ondráška – bude závisieť od toho, či sa spoločnosti podarí udržať ideologické krajnosti na okraji, alebo sa stanú hybnou silou: „Demokraciu stojí za to budovať a posilňovať nie preto, že by to bol ideálny systém, ale preto, že nám dáva najväčšiu možnosť približovať sa k ideálu dobrej spoločnosti, ktorá stojí na základoch slobody, pokoja a spravodlivosti. Dnešná Amerika potrebuje nanovo počuť, pochopiť a prijať slová Martina Luthera Kinga: „Musíme sa naučiť žiť spolu ako bratia, lebo inak zahynieme spolu ako blázni.“ (...) Predpokladom pre spoločný život je schopnosť otvorene a úctivo komunikovať o politických, ekonomických a sociálnych problémoch, ktoré kvária

²³ ONDRÁŠEK, M. Ľ.: *Georg Floyd./ Prežije americká demokracia?* Publikované 15. júna 2020. [online]. [2020-06-16]. Dostupné na: https://www.postoj.sk/56544/prezije-americka-demokracia?fbclid=IwAR39t9zqXTkKnTws43Uzx5VI_0gUOQgJVfx8I0Y77cCmq9-eSSDJB-rrLGE

²⁴ *Mestská rada v Minneapolisie prijala uznesenie o rozpustení polície.* Publikované 13. 6. 2020. [online]. [2020-06-25]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/554384-mestska-rada-v-minneapolisie-prijala-uznesenie-o-rozpusteni-policie/>

²⁵ ONDRÁŠEK, M. Ľ.: *Georg Floyd./ Prežije americká demokracia?* Publikované 15. júna 2020. [online]. [2020-06-16]. Dostupné na: https://www.postoj.sk/56544/prezije-americka-demokracia?fbclid=IwAR39t9zqXTkKnTws43Uzx5VI_0gUOQgJVfx8I0Y77cCmq9-eSSDJB-rrLGE

²⁶ *Ibid.*

spoločnosť a dosahovať principiálny kompromis, ako ich riešiť. Nebude to ľahké, ale je to možné.²⁷

Pri pohľade na to, ako v ostatnom období prebiehajú verejné diskusie si človek uvedomuje, že sú prakticky nemožné. Ľudia buď šíria nenávisť, kričia po sebe, alebo na druhej strane, ak niekto vysloví myšlienku alebo vyjadrí svoj názor, ktorý sa líši od názoru mainstreamu, je v tej chvíli zatlačený do kúta, označený za xenofóba alebo je dehonestovaný rôznymi inými nálepkami. Ale práve diskusia nad rôznymi názormi bývala vždy podstatou demokracie. My sme túto schopnosť podľa psychiatra a teológa M. Kašparů stratili: „Stratili sme schopnosť konštruktívneho dialógu na strane druhej a sami sme vlastníkmí absolútnej pravdy na strane druhej. Nediskutujeme preto, aby sme pravdu hľadali a rozšírili ju o vedomosti toho druhého, ale diskutujeme preto, aby sme protivníka porazili a urobili z neho hlupáka.“ (...) to, čo nazývame dialógom, často žiadnym dialógom nie je. Poctivý dialóg má už od Aristotela svoje pravidlá: po prvé: mať pod jedným pojmom rovnakú predstavu. Po druhé: pokiaľ chcem s niekým viesť dialóg, musím čerpať z overených prameňov. A po tretie: držať sa nastolenej témy (neodbiehať k iným, kde v ktorých sa rečník cíti silnejší).²⁸

V kontexte celej štúdie by sme v samom závere chceli jednoznačne apelovať na rozvoj kritického myslenia a mediálnej gramotnosti. Kriticky myslieť znamená myslieť nezávisle, analyticky, vedome a racionálne. Petr Nutil, nezávislý žurnalista a autor publikácie *Médiá, lži a príliš rýchly mozek*²⁹ sa spolieha v prvom rade na jedinca - na nezávislú, individuálnu inteligenciu každého človeka, ktorá môže slobodne skúmať i najväčšiu blbosť.

Ideologické manipulatívne hry je možné poraziť len tak, že ľudia sa budú sami vzdelávať a aktívne pracovať s informáciami ako aj informačnými zdrojmi. Domnievame sa, že najväčšou zbraňou v tomto nerovnom boji bude spočívať v zaujimaní skeptického a kritického pohľadu, v kontrole, overovaní informácií a v premýšľaní. To si vyžaduje aktívnu snahu o seba-prerod z pasívneho akceptujúceho a pritakávajúceho konzumenta mediálnych posolstiev na kritického hodnotiteľa. A zároveň, ako poukazuje sociológ médií Václav Štětka, ochranu (či záchranu?) demokracie vo veku sietí a algoritmov nie je možné redukovať iba na „boj proti dezinformáciám“. Musí vychádzať predovšetkým z kritickej reflexie komplexného procesu distribúcie a konzumácie politických informácií, ktorého parametre stále viac nastavujú automatizované systémy a technologické korporácie vymykajúce sa demokratickej kontrole.³⁰

A posledná poznámka na záver: už Aristoteles hovoril, že ten, kto sa snaží poučovať druhých, musí vedieť predovšetkým sám pochybovať. Pretože pochybnosti ducha vedú k zjaveniu pravdy.

Štúdia je výstupom grantového projektu: VEGA 1/0282/18 Charakter a vývoj nezávislej kultúry a umenia na Slovensku po roku 1989.

²⁷ Ibid.

²⁸ KAŠPARŮ, M.: *O mozcích a bezmozcích*. Brno: Cesta, 2018, s. 56 – 58.

²⁹ NUTIL, P.: *Médiá, lži a príliš rýchly mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha : Grada, 2018.

³⁰ ŠTĚTKA, V. „Fake news“ jako hrozba pro demokracii, nebo morální panika? *Apokalyptikové a těšitelé ve věku sítí, algoritmů a informačních bublin*. Príspevok prezentovaný na vedeckej konferencii, Hradecké filosofické dny - Člověk v posfaktické společnosti, Hradec Králové, 4. – 5. 10. 2018. Nepublikované

Literatúra a zdroje

- CARLIN, D.: *K veci. Biele privilégiá a iné veci*. Publikované dňa 20. júna 2020. [online]. [2020-06-23]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/56849/biele-privilegia-a-ine-veci>
- DEUZE, M.: *Media life. Život v médiách*. Praha: Karolinum, 2015. 267 s. ISBN 978-80-246-2815-8
- FBI: *Crime in the USA 2016*. [online]. [2020-06-14]. Dostupné na: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2016/crime-in-the-u.s.-2016/tables/expanded-homicide-data-table-3.xls>;
- FTOREK, J.: *Manipulace a propaganda na pozadí súčasnej informačnej války*. Praha : Grada, 2017. 200 s. ISBN 978-80-271-0605-9.
- GÁLIKOVÁ-TOLNAIOVÁ, S.: *Nové médiá, pravda a realita*. In BUČKOVÁ, Z. – RUSŇÁKOVÁ, L. – RYBANSKÝ, R. – SOLÍK, M.: *Megatrendy a médiá 2018. Realita a mediálne bubliny*. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2018, s. 6 – 17. ISBN 978-80-8105-953-7.
- Hate fact*. Publikované 10. 6. 2016. [online]. [2020-06-14]. Dostupné na: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=hate%20fact>
- JACOBSON, A, W: *Cornell campus climate „so far beyond political correctness.“* Publikované 12. 6. 2020. [online]. [2020-06-22]. Dostupné na: <https://legalinsurrection.com/2020/06/cornell-campus-climate-so-far-beyond-political-correctness/>
- KAŠPARŮ, M.: *O mozcích a bezmozcích*. Brno: Cesta, 2018. 102 s. ISBN 978-80-7295-240-3.
- KECHLIBAR, M.: *Digitální moloch III. – Na hranici s kacířem!* Publikované dňa 16.6. 2020. [online]. [2020-06-14]. Dostupné na: <https://kechlibar.net/2020/06/16/digitalni-moloch-iii-na-hranici-s-kacirem/>;
- KECHLIBAR, M.: *Digitální moloch V. – dopis anonyma*. Publikované dňa 19. 6. 2020. [online]. [2020-06-23]. Dostupné na: <https://kechlibar.net/2020/06/19/digitalni-moloch-v-dopis-anonyma/>
- KRIVOŠÍK, L.: *Nepokojný Západ. Pred mesiacom mala hrozit' „teokracia“*. Publikované 16. 6. 2020. [online]. [2020-06-21]. Dostupné na: <https://www.postoj.sk/56616/pred-mesiacom-mala-hrozit-teokracia?fbclid=IwAR2XnTI-Zh9hKh2E9v1-XdN6ipf2MhkFiGfGL-nzwD2DLRfd1Mo2FiSBzka>
- Mestská rada v Minneapolis prijala uznesenie o rozpustení polície*. Publikované 13. 6. 2020. [online]. [2020-06-25]. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/554384-mestska-rada-v-minneapolis-prijala-uznesenie-o-rozpusteni-policie/>
- McNAIR, B.: *Sociologie žurnalistiky*. Praha : Portál, 2004. 184 s. ISBN 80-7178-840-6.
- NUTIL, P.: *Média, lži a príliš rýchly mozok. Průvodce postpravdivým světem*. Praha : Grada, 2018. 192 s. ISBN 978-80-271-0716-2.
- Number of people shot to death by the police in the United States from 2017 to 2020, by race*. [online]. [2020-06-16]. Dostupné na: <https://www.statista.com/statistics/585152/people-shot-to-death-by-us-police-by-race/>
- OLEJÁROVÁ, A.: *Štyri poznámky k diskurzívnym aspektom skupinovej polarizácie v dôsledku pôsobenia nových médií*. In BUČKOVÁ, Z. – KAČINCOVÁ PREDMERSKÁ, A. – RUSŇÁKOVÁ, L.: *Megatrendy a médiá 2019 – Digital Universe*. Trnava: Fakulta

masmediálnej komunikácie, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2019, s. 318 – 334. ISBN 978-80-572-0014-7.

ONDRÁŠEK, M. L.: *Georg Floyd./ Prežije americká demokracia?* Publikované 15. júna 2020. online]. [2020-06–16]. Dostupné na: https://www.postoj.sk/56544/prezije-americka-demokracia?fbclid=IwAR39t9zqXTkKnTws43Uzx5VI_0gUOQgJVfx8I0Y77cCmq9-eSSDJB-rrLGE

SOUMYNONA: *Anonymous letter from UC Berkeley professor concerning BLM / recent events.* Publikované dňa 12. 6. 2020. [online]. [2020-06–14]. Dostupné na: https://medium.com/@soumynona_/anonymous-letter-from-uc-berkeley-professor-in-response-to-black-lives-matter-protests-24a66a6f1ca7

ŠTĚTKA, V.: „Fake news“ jako hrozba pro demokracii, nebo morální panika? Apokalyptikové a těšitelé ve věku sítí, algoritmů a informačních bublin. Príspevok prezentovaný na vedeckej konferencii, Hradecké filosofické dny - Člověk v posfaktické společnosti, Hradec Králové, 4. – 5. 10. 2018. Nepublikované

TAIBBI, M.: *The American Press Is Destroying Itself. A flurry of newsroom revolts has transformed the American press.* Publikované 13. 6. 2020. [online]. [2020-06–22]. Dostupné na: <https://taibbi.substack.com/p/the-news-media-is-destroying-itself>

Ideological Truth Plays in Post-truth Era

This contribution aims at bringing a critical theoretical view of one aspect of life in the post-factual era, namely ideological truth plays. The truth and facts are being exposed to permanent distortion, misuse and suppression, both on individual and collective levels – a phenomenon rooted in constant ideological struggle. We engage in a critical reflection and identification of propaganda in this context as a key instrument of ideology. Meanwhile, the second part, a case study dealing with the *Black Lives Matter* movement and its sympathisers, focuses on ideological truth play and media manipulation. By way of specific examples, we point to the absence of constructive dialogue and the suppression of the freedom of speech in this regard. We believe that the future of democracy must be based on critical reflection of what is a complex process of distribution and consumption of political information.

Mgr. Erika Moravčíková, PhD.

Katedra kulturológie FF UKF v Nitre

Hodžova 1

949 74 Nitra

emoravcikova2@ukf.sk